

นางตลาดในการแสดงละครนอก Nang Ta-Lad in Lakorn Nork Performance

นันทวัน ณ กาฬสินธุ์ ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ
Nantawan Na Kalasin, Supachai Singyabuth, Patamawadee Chansuwan
นิสิตปริญญาเอก คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ,
PhD candidates at Faculty of Fine and Applied Arts, Mahasarakham University
รองศาสตราจารย์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ,
Associate Professor at Faculty of Fine and Applied Arts, Mahasarakham University
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
Assistant Professor at Faculty of Fine and Applied Arts, Mahasarakham University
E-mail.com: nantawan9553@gmail.com

Received: February 8, 2019

Revised: April 5, 2019

Accepted: April 9, 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของนางตลาดในละครนอก เป็นการศึกษาจากเอกสารและภาคสนาม ข้อมูลการวิจัยรวบรวมมาจากการสังเกตสัมภาษณ์ ผู้รู้จำนวน 4 คน ผู้ปฏิบัติจำนวน 7 คน บุคคลทั่วไปจำนวน 6 คน และนำเสนอผลการวิจัย โดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า นางตลาด ในการแสดงละครนอกมีลักษณะ กระฉับกระเฉง ว่องไว และเคลื่อนไหวร่างกายที่ค่อนข้างรวดเร็ว มีกระบวนการทำท่าเทคนิค ลีลา ปฏิภาณไหวพริบที่สอดแทรกกลลขบขัน ทำให้ผู้ชมเข้าใจง่าย นางตลาดในละครนอกเป็นนางตลาดที่มีบทบาทไม่เรียบง่าย ท่วงทีกิริยา มารยาทที่มาจากนางสามัญ แต่นำมาประดิษฐ์ปรุงแต่งให้เกินจริงเพื่อสร้างจุดเด่นให้แก่ตัวละคร และสื่อสารกับผู้ชมด้วยท่าทางตามความรู้สึกสนุกสนาน เฮฮา ด้วยการเจรจา ทำให้ผู้ชมเกิดความสุขสนุกสนาน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการแสดงละครนอก

คำสำคัญ: นางตลาด ละครนอก

Abstract

This research aims to study the background and significance of Nang Ta Lad in Lakorn Nork. The study has been analyzed by document and field works. Research data is collected by observation, interview of 4 key informants, 7 practitioners as well as 6 general informants and the results section of the research is presented by descriptive analysis

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง นางตลาด : เพศสภาพในตัวละครนอก และกระบวนการกลายเป็นศิลปินแห่งชาติ
การศึกษาระดับปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการวิจัยทางศิลปกรรมศาสตร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

The research outcomes suggest that Lakorn Nork Performance has sudden movement, nimble and the body movement is relatively fast, dance postures with rhythmic intelligence techniques, styles, improvisation with hilarious interpolation which are able to manage to gain a better understanding of its audience. Nang Ta Lad in Lakorn Nork is considered as an untidy manner character, which is different from ordinary manner of a women. Nang Ta Lad is exaggeratedly invented in order to make it more interesting to create an outstanding highlight to its character. It is also communicating to its audiences with funny gesture in regards to funny feeling and hilariously with dialogue that can be entertaining to its audience which is the heart of Lakorn Nork performance.

Keywords: Nang Ta Lad, Lakorn Nork

บทนำ

การแสดงละครของนาฏศิลป์ไทยนั้น เป็นการนำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ และเทพในแง่มุมต่าง ๆ มีการเชื่อมโยงพฤติกรรมต่าง ๆ จากพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ และแสดงออกมาในรูปแบบของนางกษัตริย์ นางรับใช้ หรือ นางกำนัล และตัวแสดงเบ็ดเตล็ด เป็นต้น

ละครแต่ละเรื่องจะต้องมีตัวละครเอก ซึ่งหมายถึง ตัวละครนั้นมีบทบาทสำคัญ ในการดำเนินเรื่อง กล่าวคือ เป็นตัวละครศูนย์กลางของเรื่อง และมักถูกกล่าวถึงในฐานะที่เป็นตัวละครหลักหรือตัวดำเนินเรื่อง ส่วนใหญ่มักจะเป็นฝ่ายชาย ที่เรียกว่า “พระเอก” หากเป็นผู้หญิง ก็เรียกว่า “นางเอก” อย่างไรก็ตามวรรณกรรมบางเรื่อง อาจมีเฉพาะตัวเอกที่เป็นผู้ชายหรือผู้หญิงอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ ตัวเอกมักเป็นตัวละครที่มีการเปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาการ แม้ว่าการแสดงจะมีศูนย์กลางอยู่ที่เหตุการณ์ หรือตัวละครอื่น ๆ แต่ตัวเอกก็จะเป็นตัวละครที่มีบทบาทอย่างสูง จนนำไปสู่บทสรุปของเนื้อเรื่องได้อย่างสมบูรณ์ (ธีรเดช กลิ่นจันทร์, 2559) โดยเฉพาะตัวละครหญิงที่มีบทบาทสำคัญและช่วยสร้างสีสันให้แก่การแสดงเป็นอย่างมาก ในละครรำ เรียกว่า “ตัวนาง” มีทั้งตัวนางเอก นางตลาด นางประกอบ และนางเบ็ดเตล็ด ทางด้านการแสดง ตัวนางเหล่านี้ จะมีลักษณะลีลา ท่ารำที่บ่งบอกตำแหน่งยศฐาบรรดาศักดิ์ที่ใช้ในการแสดง ตามบทบาทที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการแสดงละครนอกตัวละครที่สร้างสีสันความสนุกสนานที่ขาดไม่ได้ คือ นางตลาด

ละครนอกเกิดขึ้นจากละครพื้นเมืองสำหรับเล่นในงานของสามัญชนทั่ว ๆ ไปในสมัยโบราณ ผู้แสดงเป็นผู้ชายล้วน มาในสมัยหลัง ๆ ใช้ผู้หญิงแสดงได้ แต่วิธีการแสดงยังคงถือแบบแผนของเดิม เช่น บทประพันธ์ ทำรำ เพลงร้อง เพลงปี่พาทย์ และดำเนินเรื่องของละครที่มุ่งหมายการแสดง โลกโผน ตลก ขบขัน และดำเนินเรื่องให้รวดเร็ว เน้นตลกและสนุกสนาน นางตลาดในละครนอกจึงเป็นตัวละครสำคัญในการดำเนินเรื่อง

คำว่า“นางตลาด” ในการแสดงละครนอกจะมีความหมายถึง บุคลิกลักษณะเฉพาะของตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในการแสดงละครนอก ซึ่งจะมีกิริยาท่าทางไม่สำรวม กระฉับกระเฉง แคล่วคล่อง ว่องไว เปิดเผย ตรงไปตรงมา สามารถถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด โดยใช้ปฏิภาณไหวพริบและทักษะความสามารถเฉพาะตัวในการคิดบทโต้ตอบหรือเจรจาที่สอดแทรกด้วยน้ำเสียงที่ชัดเจน ด้วยท่าทางที่เป็นธรรมชาติโดยเฉพาะกิริยาอาการต่าง ๆ ในการร่ายรำตามสภาพที่เหมือนชีวิตจริงของมนุษย์ เช่น การเดิน การนั่ง การเคลื่อนไหวร่างกายที่แคล่วคล่อง ว่องไว กระฉับกระเฉง และแสดงกิริยาต่าง ๆ ของสตรีที่ดูเกินจริงจากความเป็นกุลสตรี เช่น ท่าทางการหัวเราะเยาะเย้ย การแสดงความรักต่อเพศตรงข้าม การเมาสุรา และการขาดวุฒิภาวะของสตรี แต่ยังคงรักษากระบวนรำตามจารีตแบบแผนของการแสดงละครนอก นับได้ว่าตัวละครนางตลาด เป็นตัวละครตัวเอกที่สร้างสีสันและสร้างอรรถรสให้กับผู้ชม

บทบาทของนางตลาดในละครนอกที่นิยมแสดง ได้แก่ นางมณฑา เรื่องสังข์ทอง นางคันทมาลี เรื่องหลวิชัยคำวี นางแก้วหน้าม้า เรื่องมณีพิชัย และนางเมรี เรื่องรถเสน ที่มีความสนุกสนาน คือ ตอนเมรีโดนมอมเหล้า ซึ่งเป็นตอนที่รถเสนได้รับคำเตือนจากม้า โดยฤษีเป็นผู้แปลง สาส์นจากคำที่ว่า “ให้มารถแสน” เป็น “ให้แต่งงานกับรถเสน” จากนั้นรถเสนก็ได้สร้างอุบายว่าสุบินถึงในสวน ของนางมีผลไม้ชื่อมะม่วงหาวมะนาวโห่ ความฝันของรถเสนทำให้นางไม่สบายใจ จึงอยากเสวยสุราเพื่อลืมความทุกข์ร้อนใจรถเสนจึงมอมเหล้านางเมรีจนเมา และเมื่อนางเมาสุราก็แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ขาดการควบคุมหรือการขาดวุฒิภาวะ ขาดสติในการควบคุมตนเอง ในการร่ายรำเช่น รำเซไปเซมา คำที่เจรจามีการลากเสียง ฟังไม่ชัด หูตาลายมองไม่ชัด เป็นต้น แต่การรำก็ยังคงรูปแบบของละครรำตามจารีตละครนอก (พัชรินทร์ จันทัดพิท, 2552)

นางตลาดเป็นตัวละครที่มีลีลาท่าทางที่สวยงาม มีจิตจกร้าน ใช้จังหวะในการรำด้วยการกระทบ จังหวะที่กระฉับกระเฉง คล่องแคล่ว ว่องไว (นพรัตน์ศุภการ หวังในธรรม, 2559 : สัมภาษณ์) และนางตลาดเป็นคำที่เรียกจากความเข้าใจ คือ ตัวละครไม่เรียบร้อย กิริยาจัดจ้าน มีปฏิภาณไหวพริบ โดยยึดหลักการแสดงที่มีจารีตแบบแผนตามรูปแบบการแสดงละครนอก (ประเมษฐ บุญยะชัย, 2559)

จากความสำคัญข้างต้นพบว่า นางตลาด เป็นตัวละครที่สำคัญในการแสดงละครนอก ซึ่งมีบุคลิกลักษณะเฉพาะของตัว มีท่าทางกิริยาไม่สำรวม กระฉับกระเฉง แคล่วคล่อง ว่องไว เปิดเผย ตรงไปตรงมา ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ในการแสดง โดยผู้แสดงจะต้องใช้ทักษะพิเศษในการถ่ายทอดอารมณ์ของตัวละครปฏิภาณไหวพริบ การเจรจาด้วยน้ำเสียงชัดเจน เป็นตัวละครสร้างสีสันให้กับผู้ชมได้รับอรรถรสในการชม ตลอดจนกระบวนรำ เทคนิคลีลา ปฏิภาณไหวพริบที่สามารถสอดแทรก ด้วยบทที่มีมุขตลกขบขัน ทำให้ผู้ชมสนุกสนานเข้าใจง่ายและมีส่วนร่วมในการแสดง ได้อย่างเป็นธรรมชาติ ซึ่งลักษณะบุคลิกของนางนางตลาดที่กล่าวมานี้ก็คือ ภาพของผู้หญิงที่ไม่ใช่แบบฉบับกุลสตรีในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมไทย

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของนางตลาดในการแสดงละครนอก

คำถามการวิจัย

1. นางตลาดในละครนอก มีความเป็นมาและความสำคัญอย่างไร
2. นางตลาดในละครนอกมีคุณลักษณะอย่างไร

ความสำคัญของการวิจัย

อธิบายถึงความเป็นมาและความสำคัญของนางตลาดในการแสดงละครนอก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัย (Qualitative Research) รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำราและเก็บข้อมูลจากภาคสนามการแสดงละครและการถ่ายทอดกระบวนการทำรำของครูจันทา พวงประยงค์ โดยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีของเดนิสา เบเยส ในการวิจัยครั้งนี้ การเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสังเกต (Observation) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Interview) จัดบันทึกเสร็จแล้วนำข้อมูลที่ได้มาทำการสังเคราะห์และวิเคราะห์ซึ่งมีขอบเขตและขั้นตอนวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังต่อไปนี้
เพื่อศึกษาตามแบบแผนและความสำคัญของนางตลาดในเรื่องคุณลักษณะและกระบวนการ

2. วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Document) เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการสังเกต (Observation) และการสัมภาษณ์ (Interview) นำข้อมูลมาวิเคราะห์ในแบบพรรณนาวิเคราะห์

3. ระยะเวลา

การศึกษาความสำคัญของนางตลาดในละครนอก ผู้วิจัยศึกษาภาคสนามในช่วงเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2559 เป็นต้นมาจนถึงเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2561

4. บริบทพื้นที่ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจงโดยศึกษาจากครูจันทา พวงประยงค์

5. บุคคลผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยแบ่งประชากรกลุ่มตัวอย่าง ออกเป็น 3 กลุ่มคือ

1. กลุ่มผู้รู้/ผู้เชี่ยวชาญ (Key Informants) จำนวน 4 คน
 - ครูจันทา พวงประยงค์ (ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดงปี พ.ศ.2554)
 - ครูพนรัตน์ หวังในธรรม (ผู้เชี่ยวชาญการสอนนาฏศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์)
 - ครูประเมษฐ์ บุญยะชัย (ผู้เชี่ยวชาญการสอนนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์)
 - ครูชลิต สุนทรานนท์ (นักวิชาการละครและดนตรีทรงคุณวุฒิ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม)

2. กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) จำนวน 7 คน

- นางวรวรรณ พลัฒประสิทธิ์ (นาฏศิลป์อาวุโสสำนักการสังคีต กรมศิลปากร)
- นางภาพร ตระกูลปาน (รองผู้อำนวยการ วิทยาลัยนาฏศิลป์ลพบุรี)
- นางเสาวรักษ์ ยมะคุปต์ (นาฏศิลป์อาวุโสสำนักการสังคีต กรมศิลปากร)
- นางพรทิพย์ ทองคำ (นาฏศิลป์อาวุโสสำนักการสังคีต กรมศิลปากร)
- นางเหมือนขวัญ สุวรรณศิลป์ (ครูชำนาญการพิเศษ วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย)
- นางสาวศุภรียา ประกอบผล (อาจารย์ประจำภาควิชานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปนาฏดุริยางค์

สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์)

- นางสาวสสิธร ธรรมสถิต (นาฏศิลป์ปฏิบัติงาน สำนักการสังคีต กรมศิลปากร)

3. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) จำนวน 6 คน

- รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวนิตย์ วิงวอน (อาจารย์ภาควิชามนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์)

- ดร.ธีรเดช กลิ่นจันทร์ (นาฏศิลป์อาวุโสสำนักการสังคีต กรมศิลปากร)
- นายสมเจตน์ ภูนา (นาฏศิลป์อาวุโสสำนักการสังคีต กรมศิลปากร)
- นายฤทธิเทพ เถาว์หิรัญ (รองคณบดี คณะศิลปนาฏดุริยางค์

สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์)

- ผศ. มณีนสา วศินารมณ (อาจารย์ภาควิชาศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยราชภัฏ

สวนสุนันทา

- ดร. จิรัชญา บุรวิวัฒน์ (อาจารย์คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

6. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เพื่อศึกษานางตลาดในการแสดงละครนอก ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลการวิจัยดังนี้

6.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

6.1.1 เก็บข้อมูลจากตำรา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านบทบาทในการแสดงตัวนางตลาดและกระบวนการแสดงตลอดจนที่มาของการแสดงละครนอก ผ่านแนวคิดเพศสภาพ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ของการทำวิจัย ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตลอดจนแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้แก่

- เอกสารที่เกี่ยวกับองค์ความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของนางตลาด
- เอกสารที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้เรื่องนางตลาด
- เอกสารเกี่ยวกับบริบทพื้นที่วิจัย
- เอกสารเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎี
- เอกสารที่เกี่ยวกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) ผู้วิจัยได้ใช้วิธี สังเกต (Observation) และ สัมภาษณ์ (Interview) เพื่อที่จะได้ซึ่งข้อมูลที่สมบูรณ์ตรงกับข้อเท็จจริงมากขึ้นดังนี้

6.1.2.1 สังเกต (Observation) แบ่งเป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation)

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษากระบวนการทำรำ การถ่ายทอดบทบาททางตลาดของครูจันทา พวงประยงค์ เพื่อสังเกตซักถามข้อมูลต่าง ๆ

2. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) โดยผู้วิจัยได้สังเกตการถ่ายทอดกระบวนการรำ การใช้ร่างกายในการแสดง ละครนอก

6.1.2.2 การสัมภาษณ์ (Interview) แบ่งเป็น 2 อย่างสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Interview) และ สัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview)

1. สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Interview) โดยผู้วิจัยสัมภาษณ์ตามแนวทางแบบสัมภาษณ์โดยสัมภาษณ์บุคลากรผู้ให้ข้อมูลหลัก สัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการทำรำ การถ่ายทอดบทบาททางตลาดของครูจันทา พวงประยงค์

2. สัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) โดยสัมภาษณ์แบบเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบเพื่อจับประเด็นแล้วนำมาตีความโดยใช้ทฤษฎีและการสัมภาษณ์แบบเจาะจง (In-Depth Interview) จากผู้เชี่ยวชาญ ครูที่เคยได้รับการถ่ายทอดและดูกระบวนการรำ ปรมาจารย์ทางด้านนาฏศิลป์ของครูจันทา พวงประยงค์

6.2 การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

การจัดกระทำข้อมูลผู้วิจัยดำเนินการนำข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาเอกสารและข้อมูลจากภาคสนามโดยแยกตามความมุ่งหมายของการวิจัยมีการจัดกระทำดังต่อไปนี้

1. นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารต่าง ๆ มาศึกษาอย่างละเอียดพร้อมทั้งจัดระบบหมวดหมู่ความความมุ่งหมายของการวิจัยที่กำหนดไว้

2. ทำข้อมูลจากภาคสนามที่เก็บรวบรวมได้จากการสำรวจเบื้องต้น การสังเกต การสัมภาษณ์ซึ่งได้จดบันทึกไว้และนำการบันทึกเสียงมาถอดความ แยกประเภทจัดหมวดหมู่และสรุปสาระสำคัญตามประเด็น ที่ทำการศึกษาวิจัย นำข้อมูลได้จากเอกสารและข้อมูลภาคสนามมาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ซึ่งในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลผู้วิจัยใช้วิธีตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยวิธี (Investigator Triangulation) คือ การนำข้อมูลไปให้ผู้รู้ข้อมูลอ่านหรือกลับไปสอบถามผู้ให้ข้อมูลซ้ำอีก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงและใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Methodological Triangulation) คือการตรวจสอบว่าผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลต่างกันอย่างใดโดยเปลี่ยนผู้สังเกต แทนที่จะใช้ผู้วิจัยคนเดียวสังเกตโดยตลอดในกรณีที่ไม่แน่ใจคุณภาพของผู้รวบรวมข้อมูลภาคสนามการตรวจสอบสามเส้าทฤษฎี (Theory Triangulation) คือ การตรวจสอบว่าถ้าผู้วิจัยแนวคิดทฤษฎีที่แตกต่างไปจากเดิมจะทำให้ตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใดการตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือ การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องราวข้อมูลเรื่องเดียวกันและใช้วิธีสังเกตควบคู่กับการซักถามพร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบ

6.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัยโดยการนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมจากเอกสารและข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ มาทำการวิเคราะห์โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับคืนมาและข้อมูลที่สัมภาษณ์จากการสัมภาษณ์
2. นำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่เพื่อให้ง่ายต่อการวิเคราะห์ข้อมูล
3. สรุปและวิเคราะห์ข้อมูลแต่ละกลุ่มจากเครื่องมือ

4. นำข้อมูลที่ได้จากเอกสาร และการสัมภาษณ์แต่ละกลุ่มมาเรียบเรียงผลการวิเคราะห์ ข้อมูลตามความมุ่งหมายที่กำหนด โดยใช้การนำเสนอลักษณะพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

ละครนอก เป็นละครที่พัฒนามาจากละครชาตรี แต่เดิมมีตัวละครเพียง 3-4 ตัว อย่างละครชาตรี ต่อมา มีการแสดงละครอย่างแพร่หลายทั่วไปในหมู่ราษฎร มีการเล่นเรื่องต่าง ๆ มากขึ้น ต้องเพิ่มตัวละครขึ้นตามเนื้อเรื่อง ผู้แสดงยังคงเป็นชายล้วน แต่การแต่งกายได้ประดิษฐ์เพิ่มเติม เปลี่ยนแปลงให้ประณีตงามขึ้น ในสมัยกรุงศรีอยุธยา นิยมเล่นกันหลายเรื่อง ล้วนแต่เป็นประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ นิทานชาวบ้าน นิทานชาดก มีคติสอนใจ ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ มีบทพระราชนิพนธ์ละครนอก ในรัชกาลที่ 2 อีก 6 เรื่อง คือ สังข์ทอง ไชยเชษฐ์ ไกรทอง มณีพิชัย คาวี สังข์สินชัย ทั้ง 6 เรื่องนี้ พระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อให้ละครผู้หญิงของหลวงแสดง คงแต่งกายอย่างชาวบ้านธรรมดาเพราะเป็นละครชาวบ้านเพียงให้รัดกุมสะดวกในการทำบทและใช้โพกผ้าและหมวกพอให้รู้ว่าเป็นหญิงหรือชาย ต่อมา มีผู้ประดิษฐ์เครื่อง แต่งกายให้งดงาม โดยปักดินเลื่อม ให้แพรวพราว ศีรษะสวมมงกุฎ ชฎาและรัดเกล้า มีทั้งรัดเกล้าเปลว และรัดเกล้ายอด ตลอดจนปันจุเหรีจ กระบังหน้ารูปต่าง ๆ เป็นเครื่องประดับศีรษะ พัฒนาการแต่งกายโดยเลียนแบบเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ ที่เรียกว่าการแต่งกายยืนเครื่องพระ-นาง เพื่อให้มีความวิจิตรงดงาม

ภาพที่ 1 การแสดงละครนอก เรื่อง หลวิชัยคาวี

นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบการแสดงละครนอกที่สำคัญคือใช้ผู้ชายแสดงล้วน ต่อมาในสมัย รัชกาล ที่ 2 เริ่มมีผู้หญิงแสดงละครนอก เรียกว่า “ละครนอกแบบหลวง” ซึ่งเป็นคำที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรม พระยาดำรงราชานุภาพทรงใช้ปรากฏอยู่ในพระนิพนธ์ตำนานละครอิเหนา สำหรับการแสดง ผู้แสดงต้องเป็นคนแคล่วคล่อง ว่องไว มีปฏิภาณไหวพริบชำนาญทั้งรำและร้อง มีลูกคู่รับหากเป็นบทเล่าหรือ บรรยาย ลูกคู่จะร้อง และผู้แสดงต้องพูดเอง เล่นตลกเอง มีคนบอกบทให้ร้อง ส่วนเพลงร้องและดนตรีที่ บรรเลงประกอบการแสดง เดิมใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้าบรรเลงประกอบการแสดงปัจจุบันเปลี่ยนแปลงตาม

ความใหญ่โตของงาน เพลงร้องส่วนมากเป็นเพลง ชั้นเดียว หรือสองชั้นที่มีจังหวะกระชับ รวดเร็ว และจะดำเนินเรื่องด้วยเพลงร่ายนอก มีคำว่า “นอก” ต่อท้ายเช่น ชำป๋นอก ร่ายนอก ปันตลิ่งนอก (เกิดศิริ นกน้อย, 2559)

ในการแสดงละครแต่ละเรื่องจะต้องมีตัวละครเอก ซึ่งหมายถึง ตัวละครนั้นมีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่อง กล่าวคือ เป็นตัวละครศูนย์กลางของเรื่อง และมักถูกกล่าวถึงในฐานะที่เป็นตัวละครหลักหรือตัวดำเนินเรื่อง ส่วนใหญ่มักจะเป็นฝ่ายชาย ที่เรียกว่า “พระเอก” หากเป็นผู้หญิง ก็เรียกว่า “นางเอก” อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมบางเรื่อง อาจมีเฉพาะตัวเอกที่เป็นผู้ชาย หรือผู้หญิงอย่างเดียวอย่างหนึ่งก็ได้ ตัวเอกมักเป็นตัวละครที่มีการเปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาการ แม้ว่าการแสดงจะมีศูนย์กลางอยู่ที่เหตุการณ์ หรือตัวละครอื่น ๆ แต่ตัวเอกก็จะเป็นตัวละครที่มีบทบาทอย่างสูง จนนำไปสู่บทสรุป ของเนื้อเรื่องได้อย่างสมบูรณ์ (ธีรเดช กลิ่นจันทร์, 2559) โดยเฉพาะตัวละครหญิงที่มีบทบาทสำคัญและช่วยสร้างสีสันให้แก่การแสดงเป็นอย่างมากในละครรำ เรียกว่า “ตัวนาง” มีทั้งตัวนางเอก นางตลาด นางประกอบ และนางเบ็ดเตล็ด ทางด้านการแสดงตัวนางเหล่านี้ จะมีลักษณะลีลา ท่ารำ ที่บ่งบอกตำแหน่ง ยศฐานบรรดาศักดิ์ ที่ใช้ในการแสดงตามบทบาทที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน

ภาพที่ 2 การแสดงบทบาทนางเมรี ตอน นางเมรีขี่เฒ่า ของครูจันทา พวงประยงค์

ภาพที่ 3 ตัวนางชั้นสูงที่มีกิริยาเรียบร้อย มีรูปแบบการรำที่สง่างาม นุ่มนวล

ภาพที่ 4 ตัวนางอมุขย์ที่มีกิริยาไม่เรียบร้อย คล่องแคล่ว ว่องไว

ด้วยเหตุนี้หลักในการแสดงจึงได้แบ่งตัวนางออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1. แบ่งตามสถานภาพของตัวละคร 2. แบ่งตามลักษณะนิสัยของตัวละคร เพื่อให้เข้าใจในกระบวนการแสดงของตัวนางได้อย่างชัดเจน โดยสถานภาพตัวละครตามตำแหน่งหรือฐานะทางสังคม จะมี 2 ประเภท ได้แก่ ตัวนางชั้นสูงศักดิ์ ได้แก่ พระมเหสี พระราชธิดา และพระบรมวงศานุวงศ์ และตัวนางชั้นต่ำศักดิ์ ซึ่งได้แก่ ตัวละครตั้งแต่พี่เลี้ยง

นางกำนัล บ่าวไพร่ ชาวบ้านจนถึงตัวละครที่เป็นอมมนุษย์ เช่น นางผีเสื้อน้ำหรือนางยักษ์ และนางแมว เป็นต้น นอกจากนี้ยังแบ่งตามบุคลิกภาพของ “ตัวนาง” ออกเป็น 2 ประเภทคือ ตัวนางที่เรียบร้อย หมายถึง ตัวนางที่มีกิริยามารยาทเรียบร้อยและมีรูปแบบ การรำ สง่างาม นุ่มนวล และพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ ส่วนตัวนางที่มีกิริยาไม่เรียบร้อย แคล่วคล่อง ว่องไว มีน้ำเสียงที่ชัดเจนในละครนอก เรียกว่า “นางตลาด” เป็นตัวละครตัวนางที่ปรากฏในวรรณกรรมและการแสดงนาฏศิลป์โขนละครหลายเรื่อง โดยมีบทบาท ความสำคัญต่อการดำเนินเรื่องและที่สร้างสีสันให้กับการแสดง (รจนา พวงประยงค์, 2559)

ภาพที่ 5 การแสดงตัวนางตลาด คือ นางเมรีแสดงอาภักปิริยาเมาเหล้า ในละครนอกเรื่องรถเสน ตอน นางเมรีขี่เมา

ภาพที่ 6 การแสดงบทบาทนางคันธมาลี ตอน นางคันธมาลีแต่งตัว
ของครูรจนา พวงประยงค์

ความหมายของนางตลาด

“นางตลาด” มาจากคำว่า “นาง” หมายถึง สตรีเพศ คนที่มีเพศเป็นหญิง คำว่า “ตลาด” หมายถึง ชุมชนที่ซื้อขายร้านค้าที่รวมกันอยู่เป็นหมู่ ดังนั้นคำว่า “นางตลาด” จึงหมายถึงผู้หญิงที่มีอาชีพค้าขายอยู่ในแหล่งชุมชน ครูอาจารย์และผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทยจึงนำคำนี้มาใช้เรียก ตัวละครหญิงในการแสดงละครนอก ที่มีบทบาทไม่เรียบร้อย ท่วงท่ามีจริตมารยา นางตลาดในตัวละครจึงเลียนแบบมาจากของนางตลาดทั่วไปแต่นำมาประดิษฐ์ ประดับแต่งให้เกินจริง ทั้งนี้ เพื่อสร้างจุดเด่นให้แก่ตัวละครเป็นการโน้มน้าวให้ผู้ชมสนใจ ทุกอย่างที่ประดับประดาขึ้นอยู่ในกรอบของธรรมชาติ มีเหตุผลสอดคล้องกับความเป็นจริงเสมอ อุปนิสัยเหล่านี้จึงเป็นปัจจัยที่ทำให้ท่าราของนางตลาด มีลักษณะกระฉับกระเฉง ว่องไว และการเคลื่อนไหวร่างกายค่อนข้างรวดเร็ว เพราะฉะนั้นนางตลาดจึงเป็นตัวละครที่สำคัญอีกตัวหนึ่งในการแสดงละครนอกที่สร้างอรรถรสให้กับผู้ชมตลอดจนกระบวนรำ เทคนิคลีลา ปฏิภาณไหวพริบที่สอดแทรก ตลกขบขัน ทำให้ผู้ชมเข้าใจง่ายและมีส่วนร่วมในการแสดง ซึ่งบทบาทของนางตลาดก็คือ ภาพของผู้หญิงที่มีลักษณะกิริยาที่ไม่เรียบร้อย จัดจ้าน แคล้วคล่องว่องไว ที่มีอยู่ในสังคมปัจจุบัน (พัชรวรรณ ทับเกตุ, 2544)

การแสดงละครนอก เป็นเสมือนหนึ่งตัวแทนของ “คน” และมีความหมายที่เป็นบริบทของบุคคลแต่ละคน “นางตลาด” จึงเป็นตัวละครหรือบุคคลที่ถูกประกอบสร้างจากเงื่อนไขเมื่อพิจารณาผ่านแนวคิดเพศสภาพ (Gender) หมายถึง สถานะทางเพศที่ถูกกำหนดโดยปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม ได้แก่ ทศนคติ ขนบธรรมเนียมประเพณี กฎระเบียบต่าง ๆ ที่กลายเป็นบรรทัดฐานของสังคมต่อความเป็นหญิงและทำให้เกิดความคาดหวังในมิติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ในบริบททางสังคม ซึ่งความคาดหวังนั้นเป็นผลจากการประดับประดาที่เรียกว่าวาทกรรมเพศสภาพ หรือ การถูกทำให้มีเพศสภาพเป็นผลทางวัฒนธรรม

ประเภทของนางตลาด

นางตลาดเป็นตัวละครตัวนางที่ปรากฏในวรรณกรรมและการแสดงนาฏศิลป์ละครหลายเรื่อง โดยมีบทบาทความสำคัญต่อการดำเนินเรื่องและเพิ่มอรรถรสในการแสดง สามารถแบ่งตัวนางตลาดออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. แบ่งตามสถานภาพของตัวละคร หมายถึง ตัวละครที่มีตำแหน่งหรือฐานะทางสังคมในเรื่อง ได้แก่
 - 1.1 ตัวนางสูงศักดิ์ ได้แก่ พระมเหสี พระราชธิดา และพระบรมวงศานุวงศ์
 - 1.2 ตัวนางชั้นต่ำศักดิ์ ได้แก่ ตัวละครตั้งแต่พี่เลี้ยง นางกำนัล บ่าวไพร่ ขว้าน จนถึงตัวละครที่เป็นอมชุษย์ เช่น นางผีเสื้อน้ำ นางยักษ์ นางแมว เป็นต้น
2. แบ่งตามบุคลิกของตัวละคร หมายถึง นิสัยใจคอ ของตัวละครในเรื่อง ได้แก่
 - 2.1 ตัวนางที่เรียบร้อย หมายถึง ตัวนางที่มีกิริยามารยาทเรียบร้อย และมีรูปแบบ การรำ (Style) สง่างาม นุ่มนวล เจริญด้วยถ้อยคำสุภาพ
 - 2.2 ตัวนางที่ไม่เรียบร้อย ในละครรำ เรียกว่า นางตลาด หมายถึง ตัวนางที่มีกิริยามารยาทไม่เรียบร้อย มีจริตมารยาทและรูปแบบการรำ (Style) คล่องแคล่ว ว่องไว การพูด การเจรจา ด้วยถ้อยคำที่ไม่สุภาพ (พัชรวรรณ ทับเกตุ, 2544)

ลักษณะของนางตลาดในการแสดงละครนอก

นางตลาดในการแสดงจะมีลักษณะที่โดดเด่น ดังนี้

1. มีความหยาบกระด้างและก้าวร้าว
2. ใช้ท่ารำมาตรฐานของตัวนางตามแบบแผน
3. ใช้ท่าธรรมชาติแสดงออกมาเกินจริง
4. ใช้ลักษณะการรำแบบ กระแทกกระทั้นมากกว่าปกติ
5. มีการใช้จังหวะร่างกายแรงและเร็ว
6. มีกิริยาสะบัดสะบั้งดัดจริต
7. เจรจาเสียงดังและติดมุกตลกขบขัน
8. มีปฏิภาณไหวพริบ คิดคำพูดตลกขึ้นมาได้ทันที

ความสำคัญของนางตลาดในการแสดงละครนอก

ในการดำเนินเรื่องส่วนใหญ่มักจะเป็นฝ่ายชายที่เรียกว่า “พระเอก” หากเป็นผู้หญิงก็เรียกว่า “นางเอก” จะเป็นตัวละครที่มีบทบาทสูงที่ทำให้เนื้อเรื่องสมบูรณ์ โดยเฉพาะตัวละครที่มีบทบาทสำคัญและช่วยสร้างสีสันให้แก่การแสดงเป็นอย่างมากในการแสดงเรียกว่า “ตัวนาง” มีทั้งตัวนางเอก นางตลาด นางประกอบ และนางเบ็ดเตล็ด ความสำคัญของนางตลาดในการแสดงละครนอกนั้นคือ

1. เป็นตัวละครที่สื่อความหมายด้วยรูปลักษณ์ทางการแสดงอาทิ กิริยาการแสดงออกทางอารมณ์
2. ผู้รับบทบาทเป็นตัวนางตลาดต้องเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพกล้าแสดงออก โดยไม่มีการเขินอาย

มีความมั่นใจในลักษณะท่าทางต่าง ๆ

3. ต้องสามารถสื่อสารกับผู้ชมให้เกิดความสนุกสนานด้วยการเจรจาที่เปิดเผยตามความรู้สึก

ดังนั้น นางตลาดจึงเป็นตัวละครที่ต้องมีความสามารถและได้รับการถ่ายทอดมาเป็นอย่างดี เพื่อให้การแสดงมีอรรถรสมากขึ้น ละครนอกจึงต้องมีนางตลาดเป็นตัวละครสำคัญของการแสดง

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องนางตลาดในการแสดงละครนอก มีนางตลาดที่มีบทบาทไม่เรียบร้อย ท่วงท่ามีกริยามารยาทที่มาจากท่าทางสามัญ แต่นำมาประดิษฐ์ปรุงแต่งให้เกินจริง ทั้งนี้ เพื่อสร้างจุดเด่นให้แก่ ตัวละคร เป็นการโน้มน้าวให้ผู้ชมสนใจ ทุกอย่างที่ปรุงแต่งขึ้นย่อมอยู่ในกรอบของธรรมชาติมีเหตุผลสอดคล้องกับความเป็นจริงเสมอ สอดคล้องกับ พิชรารวรรณ ทับเกตุ (2544) ที่กล่าวว่า นางตลาดมีลักษณะ กระฉับกระเฉง ว่องไว และการเคลื่อนไหวร่างกาย ที่ค่อนข้างรวดเร็ว มีกระบวนท่ารำเทคนิคลีลาปฏิภาณ ไหวพริบที่สอดแทรกตลกขบขัน ทำให้ผู้ชมเข้าใจง่าย นอกจากนี้ความสำคัญของนางตลาดในการแสดงละครนอกที่ต้องการสื่อสารกับผู้ชมด้วยท่าทางตามความรู้สึกสนุกสนาน เฮฮาด้วยการเจรจาทำให้ผู้ชมเกิดความสนุกสนานเป็นความสำคัญของการแสดงละครนอก ซึ่งสอดคล้องกับจินตนา สายทองคำ (2555) ที่กล่าวว่า ตัวผู้แสดงไม่กล้าแสดงออกหรือขาดความมั่นใจในตนเองก็จะทำให้บทบาททางการแสดงขาดอรรถรส นางตลาดจึงเป็นตัวละครที่สำคัญในการดำเนินเรื่องและสร้างความสนุกสนาน เป็นตัวละครที่สร้างความประทับใจในการแสดงละครนอกอย่างยิ่ง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาบทบาทของนางตลาดด้านลีลาท่ารำจาก การแสดงละครนอก
2. ควรศึกษาหลักและวิธีฝึกแสดงให้เป็นนางตลาดจากการแสดงละครนอก

เอกสารอ้างอิง

- เกิดศิริ นกน้อย. (2559). *บทบาทสตรีในราชสำนักที่มีคุณูปการต่อศิลปะการแสดง. วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต, คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.*
- จินตนา สายทองคำ. (2555). *การศึกษากระบวนการทำร่างกายแปลงในการแสดงเรื่องรามเกียรติ์ ตอน ฉุยฉาย คุรุบันทกข. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.*
- ธีรเดช กลิ่นจันทร์. (2559). *หลักการตีบท. วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.*
- นพรัตน์ศุภการ หวังในธรรม. (2559, 22 มิถุนายน). ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ สัมภาษณ์.
- ประเมษฐ์ บุญยะชัย. ผู้เชี่ยวชาญการสอนนาฏศิลป์สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2559.
- พัชรารวรรณ ทับเกตุ. (2544). *หลักการแสดงของนางเกศสุริยงแปลง ในละครนอกเรื่อง สุวรรณหงส์. วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.*
- พัชรินทร์ จันทัดชาติ. (2552). *นาฏยลักษณะของนางโขน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต, คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.*
- รัจนา พวงประยงค์. (2559, 10 พฤษภาคม). ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง ปี พ.ศ. 2554 สัมภาษณ์.

References

- Kerdsiri Noknoi. (2016). *The role of women in the royal court with contributions to the performing arts*. PhD Thesis Faculty of Fine and Applied Arts Mahasarakham University.
- Jintana Saithongkham. (2012). *The study of Nang Plang dance posture in Ramayana performance episode of Chui Chai Su Ra Pa Nakka*. Bangkok: Bunditpatanasilpa Institute.
- Theeradej Klinchan. (2016). *The principle of interpretation*. PhD Thesis Faculty of Fine and Applied Arts Mahasarakham University.
- Nopparatsuphakarn Wangnaitham. Thai Dance Expert, College of Dramatic Arts, Bunditpatanasilpa Institute. Interview was made in 22 June 2016

Pramate Boonyachai. Expert in Teaching Dance Bunditpatanasilpa Institute.

Interview was made in 29 June 2016

PatcharawanTabket. (2001). *Principle Performance of Nang KetSuriyongPlang in LakornNok entitledSuwannahong*. Dissertation Master of Fine Arts Program Faculty of Fine and Applied Arts Chulalongkorn University.

PatcharinChancharadthat. (2009). *Dance Identity of Nang Khon*. PhD Thesis Faculty of Fine and Applied Arts Chulalongkorn University.

Rajjana Phoungprayong. National Artist in Performing Arts 2011. *Interview* was made in 10 May 2016